

РЭАНІМОВА

суполкі імя *Максіма Багдановіча*

№ 5

Model History Archives
Archiw Narodowy History
Polski
111. strona
1997

паміж сэрцаў беларусь агна

Аб пагадненні 1939 года паміж гітлераўскай Нямеччынай і сталінскім Савецкім Саюзам у апошнія часы і, зразумела, у гэтым годзе пісалася і гаварылася шмат. Пакт Рыбентропа — Молатава разглядалі гісторыкі, палітыкі і нават урадавая камісія.

А як да гэтага ставіцца з пункту гледжання простых людзей, з пункту гледжання народаў, лёс якіх залежаў ад таго, як дамовіліся палітычныя дзеячы суседніх магутных дзяржаў? Калі адносіны да савецка-нямецкіх пагадненняў 1939 года літоўцаў, латышоў і эстонцаў зразумелія, дык для беларусаў тут усё больш складана. На маю думку, нам нельга разглядаць гэтае пагадненне асобна ад іншых падобных "пактаў", пачынаючы ад 18 стагоддзя нас дзялілі, далучалі, адлучалі, і кожны раз сьцьвярджалі нам, што гэта беларусам прыносіць вялікую карысць, але нас саміх ніколі не пыталі, ці хочам мы той карысці, ці ня хочам.

Дамовіўшыся паміж сабой, Сталін і Гітлер сваім пагадненнем скасавалі другое пагадненне — Рыжскае, па якім адбыўся ганебны падзел нашай бацькаўшчыны. У Рызе тады тварыліся дзіўныя справы. Нам заўсёды казалі, што БССР — гэта суверэнная дзяржава, але на перамовах не было дэлегацыі ўраду БССР: якія б там ні былі прычыны, але лёс Беларусі вырашалі без яе. Як пішуць у падручніках гісторыі "інтарэсы БССР зацікавала дэлегацыя РСФСР". Добра ж атрымалася абарона! Калі Беларусь лічылася толькі ўскараінай Расіі, тады усё зразумела — частку ўскараіны можна і аддаць. (Дарэчы, польскія гісторыкі

сцьвярджаюць і сёння, што Польшчы аддавалі і Менск, але Пінскі не захацеў яго браць; але калі гэта дзяржава, то яна павінна была б змагацца за сваё існаванне. Толькі ў казках каралі аддавалі палову каралеўства, у жыцці такога не бывае. Па сутнасці тое, што адбылося ў Рызе, вельмі нагадвае радкі зь верша Янкі Купалы:

Спрачаліся доўга,
як край наш раскрасьці,
дзій сьпеліся ўрышце:
парваць на дзьева часьці.

Адна часьць Варшаве
лізаць ногі будзе,
Маскве хай другая
нясе свае грудзі.

Забыліся толькі
хаўрусьнікі ночы
спытаць беларуса,
чым сам ён быць хоча...

Супраць падзелу Беларусі выступілі толькі тыя, каго Коўкель ды Сташкевіч называюць зараз "злейшымі ворагамі беларускага народа".

Беларускія патрыёты пачалі рыхтаваць паўстаньне, кіраўніцтва якім узяла на сябе Беларуска-партыя сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Ствараліся партызанскія атрады, у якія аб'ядноўваліся дзесяткі тысяч чалавек. Да гэтага часу старэйшыя людзі на Гарадзеншчыне і Беластоцшчыне ўспамінаюць камандзера партызанскіх атрадаў Гарадзеншчыны Генрыха Скамароха, які наводзіў страх на польскіх акупантаў.

Партызаны выдавалі "месячную безпартыйную часопісь змагаюў за Бацькаўшчыну "Беларускі партызан". У партызанаў была свая песьня.

Паўстаньне рыхтавалася і ва ўсходняй Беларусі, чаго да гэтага часу ня могуць "дараваць сучасныя гісторыкі". Але цяжка ўявіць, што магло быць іначай.

Усходнія часткі Беларусі былі ў складзе РСФСР, а ў кіраўніцтве БССР прымалі ўдзел людзі, якія нават не лічылі беларусаў за нацыю, як некалі заявіў сакратар ЦК КПБ Кнорын. У заходняй Беларусі ў партызанскім руху разам зь іншымі партыямі ўдзельнічалі беларускія камуністы. І калі б ва ўсходняй не лавілі эсераў, а згадзіліся дамовіцца зь імі і папамаглі б паўстаньню хаця б зброяй, то можа ня было б такога ганебнага падзелу краіны. Але чамусьці суверэнная БССР ня выступіла супраць таго, што яе падзялілі суверэнныя РСФСР і II Рэч Паспаліта.

Партызанская барацьба вялася некалькі гадоў, але польская лэфензіва арыштавала кіраўнікоў паўстаньня і не па-

пусьціла шырокага выступленьня. Партызанскія атрады, што дзейнічалі паасобку, без падтрымкі, дранна ўзброеныя, не маглі перамагчы рэгулярнага войска.

З часам палітычная сытуацыя ў Польшчы мянялася. Улады хацелі выкарыстаць беларусаў у справе "Сярэдняе Літвы", а талы яшчэ больш часьць насельніцтва Віленшчыны складалася зь беларусаў-католікаў. Было дазволена адчыняць беларускія школы ды гімназіі, узьніклі легальныя беларускія арганізацыі. На пачатку 20-х гадоў Польшча была яшчэ дэмакратычнай краінай, прадстаўнікі ад беларускага народу ўдзельнічалі ў працы Сейму II Рэчы Паспалітай, быў створаны Беларускі пасольскі клуб. Але польскі ўрад не адмаўляўся ад палітыкі галіянізацыі, і змаганьне патрыётаў не прыпынялася, толькі мяняліся яго формы.

У 1924 годзе ў БССР пачалася "беларусізацыя". Да Беларусі вярнулі Віцебшчыну і Гомельшчыну. Беларуска-мова заняла належнае ёй месца ў дзяржаве. Гэта вельмі падняло аўтарытэт БССР. Беларусы ва ўсім сьвеце віталі такія перамены. Тут можна прывесці радкі з працы І. Іванова "Нацыянальная палітыка ў БССР і беларускае зьменаўства 20-х гадоў" аб тым, што "беларусізацыя" растапіла насцьцярожанасьць і нават варожасьць часткі нацыянальнай інтэлігенцыі. Прадстаўнікі палітычнай апазіцыі ператвараюцца ў "спадарожнікаў", а былыя "спадарожнікі" ў актыўных прыхільнікаў савецкай улады". Нават самараспусьціўся ўрад БНР, ягоныя кіраўнікі паверылі ў "беларусізацыю" і імкнуліся дапамагчы БССР.

Урад БССР запрашаў на працу з-за мяжы беларускую інтэлігенцыю, але ні тыя, хто ехаў, ні тыя, хто запрашаў,

ня ведалі, што на ўсіх іх НКВД ужо вылівае кулі.

Рэакцыя пачалася псыклад-на ў адзін час і ва ўсходняй і ў заходняй Беларусі.

Польшчы арыштоўваліся беларускія дзеячы, закрываліся школы і гімназіі, галоўнай палітыкай на "Крэсах" стала паліянізацыя. Адгалоскамі тых часоў і зараз з'яўляецца тое, што беларусаў-католікаў імгненна зрабіць паліакамі.

А на ўсходзе ўжо ліліся рэкі крыві. У нас, у заходняй частцы Беларусі, людзі былі ўпеўнены, што ў БССР — усе цудоўна, беларусы там гаспадары на сваёй зямлі, няма ніякага прыгнёту. Лічылася падманам і правакацыяй польскае ўлады, калі нехта казаў аб тым, што там адбываецца на самай справе. Моладзь імкнулася вучыцца, і шмат хто пераходзіў мяжу, а ў СССР іх або адразу адпраўлялі ў якія-небудзь бліжэйшыя куралаты, а ў лепшым выпадку — у Сібір.

Нашы людзі тады ніяк не маглі зразумець, чаму паліацыя амаль прымушала няўгодных ёй бегчы за мяжу. Толькі пасля стала ясна: у Польшчы існавалі законы, чалавека нельга было знішчыць проста так. Паліацыйскія ведалі, што адбываецца ў СССР з тымі, хто спрабаваў там ратавацца.

У 1939 годзе зноў бяз беларусаў вырашаўся лёс беларусаў. Савецкія войскі занялі заходнюю Беларусь. Людзі сустракалі іх кветкамі, на вёсках нават ставілі брамы з кветкамі перад танкамі. Але сьвяточны настрой хутка пачаў знікаць.

Як успамінаюць людзі, першы расчараваны пачаўся, калі яны сустрэліся з савецкімі людзьмі, убачылі жанчын у кірзавых ботах і ватніках. У Гародні ў тых часоў у крамах былі матэр'ялы асобна на сукенкі, асобна на фіранкі і асобна на коўдры. Нейкіе зьдзіўленыя выклікалі жанкі савецкіх афіцэраў, якія ў хуткім часе пачалі шпачыраваць па вуліцах у сукенках з матэр'ялу на фіранкі ці на коўдры. Раней як непаразумённе, потым як чорны гумар успаміналі такі выпадак. Да вайны ў Гародні жыў псіхічна хворы, яго ўсе называлі "дурны Янка". Ён хадзіў апраўжаны ў лахманы, босы да брудны. Вось яго убачыла на вуліцы дачка савецкага афіцэра і заклікала: "Папа, а тут тожэ колхознікі есьць!"

У прыгранічным горадзе Клецку адбываліся кірмашы. Туды пачалі прабірацца людзі з усходу. Ім гэта было забаронена, мяжа яшчэ была закрыта для простых людзей. Выгляд іх быў жахлівы:

дрэнна апраўжаны, у лапцях, галодныя... На кірмашы яны намагаліся набраць як мага больш харчавання і адзення. Не такімі ўяўляліся грамадзяне найшчаслівейшай краіны сьвету.

Потым "усходнікаў" лавілі нквдоўцы, забіралі ўсё, імі набытае, заганялі ў калону і пад канвоем, як жывёлу, гналі зноў за мяжу. Нашы людзі не разуме-лі, як гэта прам Уладзе народу так можна абыходзіцца з наро-дам. Але самым жахлівым было тое, што адразу пасля далучэння пачаўся тэрор, усе "западнікі" сталі лічыцца "кулакамі" ды "буржуаімі". Беларускаю інтэлігенцыю вынішчалі ў першую чаргу, як гэта раней было зроблена ў БССР. Арыштоўваліся былія члены ЦК КПСБ, БСРГ. На змену найўнім чаканым прыйшоў страх: каго забяруць у ватную ноч. Кар'еру пачалі рабіць тыя, хто пры Польшчы быў бальшым паліакам, чым самі паліакі, а цяпер пачаў пераўтварацца ў бальшага рускага, чым самі рускія. Беларусы так і засталіся "нацыяналістамі".

Яшчэ треба нагадаць такое.

Ужо пасля вайны маладой сацыялістычнай Польшчы вельмі спатрэбілася Беларэжская пушча. Ста-лін не пашкадаваў, разам з пушчай аддаў беларускае насельніцтва, якое жыло на Беларэжчэ. У Польшчы ў той час ішла амаль грамадзянская вайна. Ахвярамі яе часта рабіліся амаль безабаронныя беларускія вёскі. Беларэсам нельга забываць лёс вёскі Залешыны, на якую напалі атрады Арміі Краёвай пад кіраўніцтвам Бурача Лупалкі. Вёску спалілі, а людзей загналі ў адно мейсца і падпалілі. Тады згарэла 18 чалавек. Забівалі беларусаў, якія ўдзельнічалі ў беларускім руху да вайны. Людзі абараняліся самі, не спадзежыся на ўладу. Так атрымаўшы зброю, выскоўчы з Радзівілоўкі не падпусьцілі да сябе ніякіх бандэў.

Зараз у Польшчы ідзе рэабілітацыя АК, гэта треба толькі вітаць. Гераічная барацьба за волю радзімы выклікае павагу. Але і паліакі павінны не забываць, што побач з героямі дзейнічалі бандыты, горшыя за фашыстаў ды нквдоўцаў. Бо напэўна жыхары з Залешыны не перашкаджалі свабодзе Польшчы.

У 1939 г. сызьварджалі, што Савецкі Саюз узяў пад абарону беларускае насельніцтва, пасля вайны, атрымоўваецца, зноў частку аддаў, але абарона была горшая. Чым напад, калі вядома, што ў час вайны загінула болей 2 мільянаў чалавекаў на Беларусі, то колькі ж загінула ў часе ўладаньня Сталіна, — цяжка і падлічыць.

І невядома, ці быў бы Лёнік Тарасэвіч слаўным мастаком, а Сакрат Яновіч пісьменьнікам, калі б яны жылі ў СССР...

Дзе ж выйсьце з сытуацыі, калі наш лёс вырашаецца бяз нас? Нядаўна праз мяжу да нас патрапіла прадрывбарчая улётка Сакрата Яновіча. На бел-чырвона-белым фоне заклік: "Беларусы! Правашы справы будзем гаварыць самі!"

ПЕСНЯ

Гэй, уперад, Партызаны,
шмільнымі радамі!
Дружна ў ногу на змаганьне
з польскімі панамі!

Серп і косу мы абярнем
на заўзятых лядоў:
Бэльведэр іх перавярнем,
скінем "ожэл-бляху"!
Нам Пінсудскі чына вуха,
ворчэцца ад страху:
мы падпусьцім яму "куду"
з усяго размаху!

Рэфэронтаў трасца душыць,
і "канаркі" ілекць:
партызан брывёй паручыць —
ляці ўсе шалекць...

Гэць за Буг, панна-пагнаты!
Гэць за Нарву, чарці!
Вынасі сьвае "нячэты" —
уцякай ад сьмерці!...

Сьмела ўперад, Партызаны,
дружнай гораццю!
Мы адпаліцім за ўсе раны
польскае крэзьдзі!

Пасля кожнай страфы прынеў:
Раз-два, раз-два, уперад,
Партызаны!

БЕЛАРУСКІ ПАРТЫЗАН КІ,
жнівень, 1922

ЗЬМЯЯ

Зьмяя ў варшаўскім купане
залезла ў край наш беларускі...

А гэта стала па вайне,
калі ўдэк сам кайзер прускі.
Упаўзла і капа да народу:
"Глядзецце — інша сьмама я!
Вам прыйшла спакон, свабоду —
сьвятую ўся вакая сьмама!"

Народ прыстаў да слоў зьмяіных,
стаў ланчыць гада дабрадзеі:
павесіў сьпывам салаўіным —
і апынуўся без надзей...

Зьмяя зьліто засталася:
кусаве ўсіх, хто паладае...
Скуль дабрата ў зьліці знайталася
таго ня чуць яшчэ нідзе!
Народ, коць поўна, аглянуўся:
сханіў ён шлігу і абук,
належна потым развешчуўся
і па зьмяе бабук — бабук!

Трэ асьвятліць рэскав наш готы:
каб ліха не чапала нас,
паставім мы наваўдні мату —
ня верыць зьмяем ні на час!...

Дзядоў нагілы клічуць нас
на бой з чужынцамі ліхімі...
Нам треба помніць кожны час,
што тут свае мы між сваімі!
Бацькоў нядоля кліча нас —
не застанемся ж мы глухімі...
Бо треба помніць кожны час,
што тут свае мы між сваімі!
Нас зачывае ў гэты час
айчына ранами сваімі...

Дамо ж прысягу ўсе зараз:
"На бой з чужынцамі ліхімі!"

БЕЛАРУСКІ ПАРТЫЗАН 194-5
лістапад-сьнежань, 1922

Адрэс Радакцыі і адміністра-
цыі: Галоўны штаб Беларэжскіх Пар-
тызанаў — Беларэжская пушча

З самай калыскі брыду родным шляхам.
Змалку дзіця шчэ, прыглядваюся я,
як пагарджалася шляхціцам ляхам
"Хамская" родная мова мая.

Як на душу узьдзявалі аковы
вернападданства панам - паяком,
як нам казалі саромецца мовы,
што усмакталі ў сябе з малаком.

І як за тое, што веру дзядоўскую
на каталіцку зьмяніць не хацелі,
нас не пускалі ў гімназію польскую
і высмявалі ксяндзы у касцёлі.

З працай, зь зямлёю гісторыя тая ж:
не адсушыў Бог язык тым выжытам,
або правдзіваю вярэў прымаеш,
а не — то з працы вылёціш мірам...

У трыццаць дзевятым у шчэпкі разьбітая
Польшча накрылася буквай пятнаццагай,
Мачху нашу Рэч Паспалітую
айчым замяніў СССР адзінаццагай.

Сталі мы часткай. Свабодай і брацтвам;
нас накарылі па самае горла
лянкай моцнай, распустай, лайдацтвам.
Сталі багатыя. Памяць зацёрла
Гэтыя годы зусім да астатку.

І вось на арэну гісторыі нашай
прышоў сорака першы. І ад пачатку
запахла ўжо паражам, дымам, "парашай".

А летам узьняліся на дыбы народы...
Пайшоў сын на бацьку, на брата браты...
Знаёмы дэвіз: каб дабіцца свабоды,
я заўтра падохну, а сёньня гінь ты!

На сьмерць Сталіна

Лічце адзін вялікі жывадзёр
упаў з падмостка шыбяніцы,
як той апошні метеор
прад усходам яснае дзяньніцы.

Пагас ілхывай славы сьвет
у бясконцай цемні вякоў,
апошняя крыніца бед,
нашчадак тых правадзьроў,
якія волю прыкавалі
брацкі партыйнай ланцугом,
якія праўду захавалі
у матэр'ялізма тоўсты том,
якія кроў дзедаў нашых
памалывалі белы трон
і вылілі цяропныя чашу...
Зноў загучаў набатны звон.

І усёй Расеі цар чырвоны
з сярпом і молатам у руках
пачаў зьмянаць народаў стогны
і сьцець мукі, сьлёзы, жах.
І ён, нашчадак Чынгіс-хана,
на шлях бандыцкі гэты стаў
і воляй цёмнага тырана
народ, свабоду катаваў.

А вы, вугіроў, валкадавы,
зь ім поплеч ўжо дзесяткі год
глядзелі, як ён для забавы
знішчаў бяз жаласьці народ.

На ўсходзе, захадзе, паўночы,
Радзіма, у махлівым сьне
выплаківаюць свае вочы
сыны найлепшыя твае.

Яго крываваў рук ахвяры
клянуць свой лес у чужыне.
Ён кінуў іх у турму на нары,
павесіў нумар на сьпіне.

Як пад яго рукою лютай
цякла ракой народу кроў,
як ён чырвонаю атрутай
лепшых рэспублікі сыноў
труціў, каб праўду не казалі
сваім абманутым братам,
каб вочы як не адвезалі,
што завязаў ён іх дзядом,
каб затушыць пажар народны,
кальчым дротам удэуж і ушыр
акутаў - эліцзень - край гароты
ад гор Фінляндскіх па Памір.

І працай цяжкай не пад сілу,
сньняючы душы парыву,
мільёны іх загнаў у магілу,
мільёны голадам змарыву.

І вось Радзіма дачакала -
ён праваліўся ў небыцьцё.
Ды што! Яго жыцьця замала,
каб заплаціць за іх жыцьцё.

Горкім жалем аблілася сэрца
па табе, дарагая айчына.
Колькі год я цярылю ў паня-
верцы,
але болей трываць немагчыма.
Прад вачыма душы

распусьціўся
ціхі, ясны, шырокі шлях.
Там, ля мэты, у неба ўзьві-
ся

перамогі магутны сыцяг.
І рукамі, сажнутымі шчыльна,
мы да волі бадзёра ідзём.

І юнацкай рукою сільнай
на змаганьне народ выдзём...

Але гэта толькі надзея,
толькі мары ўзбалелай душы.
І цьвярозы мой розум ня грае
гэтых мар у бясконцай глушы.

Ён ня бачыць нічога —
цямнача.

Як той кажа, хоць вока калі.

Быццам сонца патухла,
як печы.
Быццам вымерлі ўсе на зямлі.

Пра Віталь Губарэвіча апавеў Мікола Канаш са жлобіна, які адбываў разам высылку ў сталінскіх лагерах у Баркуце. Інцэ. Віталь і сядзеў за нацыяналізм, забралі з 10 класа. Вось урывак зь ліста Міколы Канаша: уста Віталь Губарэвіча ня маю, а толькі ведаю, што ён зь Дзятлаўскага раёна зь вёскі Нава-ельня. Нават добра не памятаю ягонага году нараджэньня, прыблізна 24-26... У 1956 з поўначы быў накіраваны ў Калужскую вобласць на далейшае жыцьцё. Хвароў сухоталі. Даходзілі чуткі, што скончыў фармацэўтычны факультэт у Ленінградзе і працаваў алтэкарам. На Радзіму не вярнуўся. Верны ягоныя завучы напаліць. Іх мы і прапануем у сьціплай ніцы.

Куды ж выліць мой жалем немагчымы?
Каму ж душу адкрыць набалелу?
Дзе ж вы, груззі каханай жанчыны?
Дзе спачынак разьбітаму целу?
Хто прытуліць мяне, небараку?
Хто туту ў маім сэрцы растворуць?
Хто мне душу ачысьціць ад шлаку?
Хто пакажа мне выйсьце ў прастору?

Ці я сам? Мусіць не. Гэта праца
патрабуе жалезнай душы.
Безушынна патрэбна змагацца.
Трэба выпіць усе барышы.
Згуртаваць сваю волю патрэбна
у адзіны магутны кулак.
Тады зможам узьць нават неба,
а не толькі там нейкі Лоп - В апс.

Як усе нашы брацьця-народы --
моту ясную ў сэрцы знайсці,
праз усе перашкоды, нягоды
цвёрдым крокам наперад ісьці.
Хай той шлях будзе цярнем усланы.
Хай мы будзем ісьці ў кайданах.
Хай пракалятыя Богам тыраны
касьцямі нашымі усцьцелюць той шлях
А мы будзем брысьці бязустанку.
Нехта ж будзе апошнім із нас.
І апошняю горычы шклянку
нехта вып'е ў сьвяточны той час...
Устаньце ўсе! До! Пакіньце сварыцца.
З песняй звонкай наперад гуртом.
До як дзед, перад кожным карыцца.
До як бацька, быць белым рабом!

Ліры маёй прызыўны гук
да сэрца даятае.
Радзіма, цяжкіх тваіх мук
твой сын не адчувае.

Бо калі б ён хоць раз пачуў,
як стогнеш ты пад крыкам,
ён бы ніколі не заснуў
гэдакім сном бяссьтэжым.

Калі б пабачыў ён хоць раз
тых сьлёз крываваў рскі,
што у суровы гэты час
зрываюць катаў зьдзекі,

ён моцнаю рукою бы ўзяў
дзядоў крывіцкіх слаўны меч
і зь ім пад сыцяг Пагоні
стаў,
каб кінуцца ў апошню сеч.

У 1942 годзе калектыв настаўніцкай Баранавіцкай школы мастацтваў запрасіў Лявона Луцкевіча прыняць пасаду дырэктара школы, нека сабраліся там адны творцы і не было каму заняцца адміністрацыйнай працай.

У школе выкладалі вядомыя музычныя дзеячы — кампазітар Спаскі загадваў музычнай часткай, сам ён паходзіў з Расеі, але да беларускай культуры адносіўся з павагай, ягоны раманс "Астры" на словы Максіма Багдановіча быў надрукаваны ў Рызе.

Працаваў у школе і вядомы тэнар з Украіны Фокін, і музыкі, якія скончылі Пецябургскую кансерваторыю.

Настаўнікі папрасілі, каб Луцкевіч зьездзіў у Менск і папрасіў у кампазітараў нотных тэкстаў для працы ў школе.

Кампазітар М. Шчаглоў-Куліковіч кіраваў музычнай часткай Менскага музычнага тэатру. Ён у Менску і А. Я. Туранкоў. Першы за бутэльку гарэлки, а другі за кусок сала аддалі свае творы пераважна квартэтную музыку, і абодва прапачавалі музыку для хору на верш Максіма Багдановіча "Пагоня". У школе ўсім спадабаўся твор Туранкова, таму і раавучылі гэтую песьню.

Пасля вайны і вучні і настаўнікі Баранавіцкай школы як здраднікі Радзімы апынуліся ў сталінскіх лагерах.

Лявон Луцкевіч спаткаў Туранкова ў 1946 годзе ў Сібілаку (Сістэма лагераў Заходняй Сібіры ды Кузбасу) на Марыінскай перасылцы.

-За што? — спытаў Лявон Антонавіч.

-За "Пагоню", — адказаў Туранкоў.

Туранкоў кіраваў у лагерах хорам, Луцкевіч іграў на мандаліне ў аркестры, які акампаваў хору. У Туранкова была наладка на пераліска з домам, яму дасылалі кнігі беларускіх пісьменьнікаў, Луцкевіч пазычаў іх чытаць. Адзін час разам лячыліся ў лагераў бальніцы.

Луцкевічу запамніўся хлопец-тэнар з Гародні, які саліраваў у хоры.

З 1946 па 1949 Лявон Антонавіч ня меў магчымасці бачыцца з Туранковым, апынуўшыся ў іншым лагерах. У 1945 яго прыгэзлі ў латынск на агляд лагераў самадзейнасці як ман-дэлініста, там яны зноў убачыліся. Пасля Луцкевіч паехаў у Азерлаг у Іркуцкую вобласць.

Пасля вызвалення ў Менску на кватэры Рыгора Шырмы Луцкевіч спаткаўся з Туранковым і такая адбылася размова:

-Добры дзень, — павітаўся Луцкевіч.

-Здравствуйте-с, — адказаў Туранкоў.

-Вы мяне не памятаеце?

-Не помню-с.

-Вы ж з Вамі разам...

-Молодой человек, не хочу ничего помнить.

Зараз моладзь сьпявае "Пагоню" на маты "Марсельезы", але мы ў нашай газэце зьмясцілі 5 ноты Туранкова. Калі ў каго ёны ёсць, дашліце нам!

Забастоўка ці правакацыя

У рэдакцыю нашай газеты прынеслі ліст, які адрасаваны дырэктару Гарадзенскага ВА "Азот", старшыні прафкама і старшыні СТК. Усё ў ім як і належыць — нумары тэлеграмаў, зваротны адрас г. Талін НПА "Электратэхніка", такіх дакументаў шмат прыходзіць ад адміністрацыі аднаго прадпрыемства да адміністрацыі другога. Але калі мы яго пачыталі, на нашых галовах пачалі уставаць валасы...

Уявіце, у ім заклік падтрымаць забастоўку.

Як вам, паважаныя чытачы, уяўляецца забастоўка? Рабочыя кідаюць працу і выказваюць свае патрабаванні адміністрацыі або ўладам, адміністрацыя робіць намаганні, каб забастоўку спыніць?

Але ж не! У Таліне забастоўкай кіруюць выконваўчы абавязкі генеральнага дырэктара т. А. Хіжнякоў, старшыня прафкама т. Лысенка, старшыня СТК Б. Моранаў ды старшыня забастовачнага камітэту А. Мазнеў. Шкада, не паведамляецца, кім ён працуе, калі не бастуе.

Уявіце, прыходзіце вы на працу, а вам дырэктар кажа: — Сёньня можаце не працаваць, мы бастуем.

Ну, як? Вы кінецца ўключаць станок ці пойдзеце на мітынг? Дарэчы, можа вы памятаеце яшчэ мітынгі застоўных часоў, якія арганізоўвала адміністрацыя? Ці не такія яны ў Эстоніі?

Нажаль, на старонках нашай газеты бракуе месца, каб прывесці ўвесь ліст, ды нам чамусьці здаецца, што аналагічныя прышлі на шмат якіх прадпрыемстваў Беларусі. Таму мы пракаментуем толькі асноўныя радкі з яго.

Лік вядома, забастоўкі рускіх у Эстоніі палітычныя, накіраваныя супраць Закону Вярхоўнай Рады ЭССР аб выбарах у мясцовыя саветы. У лісьце напісана: "закон о выборах практически отстранил трудящихся от политической

жизни! Вось аказваецца як. Няўжо забаранілі працоўным галасаваць, як такое магчыма пры сацыялізме? Ды не, аказваецца, што ўдзельнічаць працоўным у палітычным жыцці перашкаджае ценз аседласці. А няведаньне традыцыйнага рода, да якога прыехаў, умоў рэспублікі, не перашкаджае!

Далей ідзе яшчэ лепш:

"Незнание эстонского языка закрывает двери не только высших учебных заведений, но и среднетехнических, что лишает нашу молодёжь получить образование". Так, гэта вельмі важкая прычына для забастоўкі, напэўна трэба арганізаваць забастоўку ў Маскве, бо які ўжо год туды не прымаюць абітурыентаў, якія на іспытах атрымалі два балы па рускай мове.

Чытаем далей: "готовятся более дискриминационные законы о республиканском гражданстве и иммиграции". Бедныя эмігранты, яны ж прыехалі ў Эстонію, каб пазьбегнуць цяжкасцей жыцця на Радзіме, а гэтыя гадкія эстонцы ня хочуць мець такіх жа цяжкасцей у сябе.

Ніжэй паведамляецца: "Мы бастуем с 9.08.89 в условиях полной бесгласности, наши силы не беспредельны. Наши требования игнорируются. Нам нужна ваша солидарность, моральная и материальная поддержка для продолжения борьбы!"

Але ж цэлы тыдзень цэнтральны друк друкаваў паведамленьні аб забастоўцы рускіх у Эстоніі, як раней аб выкананні пяцігадовага плану. Засядаў Прэзідыум Вярхоўнага Савета, які па сутнасці падтрымаў патрабаванні бастуючых. Вось бы ІНФ "Адраджэньне" такую безгаласнасць і ігнараваньне ў справе друкаваньня праграмы ў рэспубліканскім друку.

Калі выйдзе гэты нумар нашае газеты, напэўна будзе вядома, чым скончыцца справа з такімі лістамі. Але мы спадзяемся, што наш народ ня дасць выкарыстаць сябе супраць руху дэмакратызацыі ў Прыбалтыцы.

Было ў кавярні ўтульна і прыемна,
плакаты на сьцяне вісяць ад фільмаў.
Дабраны інтэр'ер старанна, кемна,
і кельнер сочыць за кліентам пільна.
"Не каву, і без цукру, калі ласка...
"Нормальна гаворыце!" — глянуў цмокам.
А нехта, не зьмяніўшы твару маску,
"Вот националист!" — працэдзіў збоку...
Плакаты на сьцяне ад фільмаў жахаў...
Я моўчкі запіваў астаткі кавы...
А надпіс "Слава партыі" на даху
у цемры ночы зіхацеў яскрава...
Базыль

Кожнае слова прад зборам
людю —
то слова прад Богам.
Дзе пустаслоўе,
там і разброд.
Прамаўляе народны фронт.
Па ўсіх напрамках —
углыб, уброд —
ідзе у наступ народны фронт.
Ваду, паветра, зьнішчаны род
ратуе народны фронт.
Піша законы народны фронт.
Дыктуе волю народны фронт.
Народжае праўду народны фронт...
Літуе душы народны фронт.

асобнік рыхтавалі Данута Бічэль і Зміцер Місэль